

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
สมมติฐานของการศึกษา.....	3
ขอบเขตการศึกษา.....	3
ขั้นตอนการศึกษา.....	4
2 ความเป็นมาของพระสุริยเทพในอินเดีย.....	5
ความเป็นมาของพระสุริยะในอินเดีย.....	5
พระสุริยะและกลุ่มเทพแสงอาทิตย์.....	6
บทบาทความสำคัญและแนวคิดเกี่ยวกับพระสุริยะในยุคต่างๆ.....	8
ยุคพระเวท.....	8
ยุคหลังพระเวท.....	10
ยุคปุราณะ.....	12
ลัทธิ การนับถือบูชา และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	16
พระสุริยะในฐานะเทพพระเคราะห์.....	17
รูปแบบและประติมานวิทยา.....	18
สัญลักษณ์เกี่ยวกับพระสุริยะ.....	18
ประติมากรรมพระสุริยะสมัยต่างๆ.....	19
สมัยแรกเริ่ม (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 3-6).....	19
สมัยราชวงศ์สุโขทัย (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 7-10).....	20
สมัยสุโขทัย และหลังสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 9-14).....	22

ประติมากรรมพระสุริยะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	23
ประติมากรรมพระสุริยะทางภาคตะวันตก	25
ประติมากรรมพระสุริยะทางภาคใต้.....	25
3 ศิลปกรรมพระสุริยะ ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ที่พบในประเทศไทย.....	26
รูปดวงอาทิตย์ในงานศิลปกรรม	26
เหรียญเงินและตราประทับ.....	26
ศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนา.....	28
ความหมายของรูปดวงอาทิตย์ในศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนา.....	30
ประติมากรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์.....	33
เทวรูปพระสุริยะจากเมืองโบราณศรีเทพ จ. เพชรบูรณ์.....	33
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	34
การกำหนดอายุ.....	43
เทวรูปพระสุริยะจากภาคใต้.....	45
พระสุริยะ จากแหล่งโบราณคดีวัดศาลาทั้ง จ. สุราษฎร์ธานี	45
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	45
การกำหนดอายุ.....	48
พระสุริยะสำริด จาก อ.ยะรัง จ.ปัตตานี	49
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	49
การกำหนดอายุ.....	51
พระสุริยะในแผ่นศิลาจำหลักชุดเทพเก้าองค์.....	51
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	52
แนวคิดและความสำคัญ.....	53
การกำหนดอายุ	56
รูปพระสุริยะในศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนา.....	57
พระพิมพ์ดินเผา “พระพุทธรูปแสดงมหาปาฏิหาริย์”	57
พระพิมพ์ดินเผา “พระพุทธรูปแสดงมหาปาฏิหาริย์ แบบที่ 1”.....	59
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	60
ความสำคัญและบทบาทของพระสุริยะ.....	61

พระพิมพ์ดินเผา “พระพุทธรูปแสดงมหาปาฏิหาริย์ แบบที่ 2”	64
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	64
การแปลความหมาย.....	65
ความสำคัญและบทบาทของพระสุริยะ.....	67
รูปพระสุริยะบนธรรมจักรทวารวดี.....	68
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	70
ความหมายของรูป “พระสุริยะ” บนธรรมจักรศิลปะทวารวดี.....	72
ภาพสลักพระสุริยะในฐานธรรมจักร.....	75
การวิเคราะห์รูปแบบ.....	75
ความหมายของภาพสลัก พระสุริยะ ในฐานธรรมจักร.....	76
รูปพระสุริยะในศิลปกรรมทางศาสนาในศิลปะอื่นๆ	79
4 การวิเคราะห์คติความเชื่อและบทบาทพระสุริยะในศิลปกรรม.....	81
คติความเชื่อและบทบาทของพระสุริยะในศาสนาพราหมณ์	81
การบูชาพระสุริยะในฐานะเทพแห่งแสงอาทิตย์.....	81
การบูชาพระสุริยะในฐานะเทพพระเคราะห์.....	85
คติความเชื่อและบทบาทของพระสุริยะในพุทธศาสนา.....	87
การเป็นเทพชั้นรองในทางพุทธศาสนา.....	87
การเทียบเคียงความหมายในทางพุทธศาสนา.....	89
5 บทสรุป.....	93
บรรณานุกรม.....	96
ประวัติผู้วิจัย.....	180

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ประติมากรรมพระสุริยะจำหลักศิลา ศิลปะสมัยราชวงศ์กุษาณะ.....	103
2 ภาพสลักบนเพิงผา ที่ Burzahom ใน Kashmir แสดงสัญลักษณ์ดวงอาทิตย์ 2 ดวง และกลุ่มบุคคลล่าสัตว์? อาจแสดงถึงการประทอนความอุดมสมบูรณ์แก่มนุษย์....	103
3 สัญลักษณ์ดวงอาทิตย์บนตราประทับดินเผา พบที่เมืองฮาร์ป้า (Harappa).....	104
4 พระสุริยะจำหลักศิลาจาก Naogaon Rajshani ศิลปะอินเดียแบบปาละ.....	104
5 พระสุริยะ - พรหม (Surya - Brahma) จาก Dinajpur Bengal ศิลปะอินเดีย แบบปาละ.....	105
6 พระสุริยะ-ศิวะ หรือ ศิวะ-ภาสกร (Siva - Bhaskara) จาก Manda Rajshani ศิลปะอินเดียแบบปาละ.....	105
7 เทวาลัยพระสุริยะ ที่ Konarak แคว้นโอริสสา (Orissa) อินเดีย.....	106
8 แผ่นศิลาจำหลักเทพพระเคราะห์ Navagraha ที่ Balurghat (Dinajpur) ศิลปะอินเดียแบบปาละ.....	107
9 แผ่นศิลาจำหลักเทพพระเคราะห์ Navagraha ที่ Kankandighi มีพระคเณศปรากฏร่วม ศิลปะอินเดียแบบปาละ.....	107
10 รูปกงล้อศิลาจำหลักเทพพระเคราะห์ Navagraha Cakra ตรงกลางดุมล้อเป็นรูป พระพรหม.....	108
11 สัญลักษณ์สวัสดิกะบนตราประทับดินเผาพบที่เมืองโมเหินโจดาโร	108
12 ตัวอย่างสัญลักษณ์แบบต่างๆ ในภาพสลัก ภาพเขียนสีบนเพิงผา เครื่องปั้นดินเผา ตราประทับต่างๆ ที่พบในเมืองต่างๆ ของอินเดีย.....	109
13 ตัวอย่างเหรียญโลหะตอกลายแสดงสัญลักษณ์ดวงอาทิตย์.....	109
14 ภาพลายเส้นชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์โมริยะ พบที่เมืองปัตนะ (Patna) ราวพุทธศตวรรษที่ 3 – 4.....	110
15 ภาพสลักนูนต่ำพระสุริยะบนรั้วหินเมือง โภคคยา (Bodhgaya).....	110
16 ภาพสลักนูนต่ำเทพเฮลิออส (Helios) เทพแห่งแสงอาทิตย์ในความเชื่อของกรีก พบที่เมือง ทรอย (Troy).....	111
17 พระสุริยะสลักจากหินชนวนสีดำ ศิลปะสมัยราชวงศ์กุษาณะ.....	111
18 พระสุริยะศิลาทราย มีปีกขนาดเล็กแผ่ออกจากพระอังสา ศิลปะหลังคุปตะ.....	112

19	พระสุริยະศิลา ฉลองพระองค์แบบอินโด-ซีเกียน แสดงม้าขนานพระวรกาย ศิลปะสมัยราชวงศ์กุษาณะ.....	112
20	พระสุริยະศิลา มีพระมัสสุ ประภามณฑลขนาดใหญ่ ฉลองพระองค์แบบอินโด-ซีเกียน ศิลปะสมัยราชวงศ์กุษาณะ	113
21	พระสุริยະศิลา ศิลปะอินเดียแบบคุปตะ.....	113
22	พระสุริยະศิลา ศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะ.....	114
23	พระสุริยະศิลา พร้อมบริวารปิงคละและทัณฑ์ ศิลปะอินเดียแบบปาละ	114
24	พระสุริยະศิลา ศิลปะอินเดียแบบปาละ	115
25	พระสุริยະศิลา แวดล้อมด้วยเทพพระเคราะห์ทั้งแปด ศิลปะอินเดียแบบปาละ.....	116
26	พระสุริยະศิลา พร้อมด้วย พระพรหม มเหศวร และพระวิษณุ ประทับอยู่เหนือ ประภามณฑล ศิลปะอินเดียแบบปาละ.....	117
27	พระสุริยະจำหลักศิลานูนต่ำที่ถ้ำเอลโลรา 22 (Ellora) ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์ปัลลวะ ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14	118
28	พระสุริยະสำริดที่ Parasuramesvara Temple Gudimallam ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์จาลุกยะ ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14.....	118
29	พระสุริยະสำริดที่ Harischandraphram Tanjavur ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์โจฬะ ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16.....	119
30	พระสุริยະสำริดจาก Polonnaruva พิพิธภัณฑสถานโคลอมโบ ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์โจฬะ ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16.....	120
31	พระสุริยະ ที่ Sadasiva Temple Nugahalli ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์หัยสละ ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19.....	121
32	ตราประทับดินเผารูปดวงอาทิตย์ เส้นผ่าศูนย์กลาง 6 ซม. พช. นารายณ์ราชนิเวศน์ จ.ลพบุรี.....	122
33	ตราประทับหินทรงกลมรูปดวงอาทิตย์ เส้นผ่าศูนย์กลาง 6 ซม. พช. อุทอง จ.สุพรรณบุรี.....	122
34	ตราประทับดินเผารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารูปแสดวงอาทิตย์ พช.สุพรรณบุรี.....	123

35	เหรียญเงินอาทิตย์อุทัย พบทั่วไปในแหล่งโบราณคดีและเมืองโบราณวัฒนธรรม ทวารวดีภาคกลางของไทย.....	124
36	เหรียญเงินประทับตราศรีวิไล ด้านบนทั้งสองด้านมีสัญลักษณ์ดวงอาทิตย์-จันทร์ พบทั่วไปในแหล่งโบราณคดี และเมืองโบราณวัฒนธรรมทวารวดีภาคกลาง ของไทย.....	124
37	พระพิมพ์ดินเผา และจารึกทางด้านหลัง จาก อ.นาดูน จ.มหาสารคาม พช.ขอนแก่น.....	125
38	พระพิมพ์ดินเผา จาก อ.นาดูน จ.มหาสารคาม พช.ขอนแก่น.....	125
39	พระพิมพ์โลหะดินเผา จาก จ.นครปฐม พช.พระนครศรีอยุธยา.....	126
40	พระพิมพ์โลหะดินเผาและทองคำ จาก จ.นครปฐม พช.พระนครศรีอยุธยา.....	126
41	แสดงรูปแบบความคล้ายคลึงของจักรและดวงอาทิตย์ ซึ่งปรากฏในวัตถุต่างๆ เช่น ภาพสลัก เครื่องปั้นดินเผา ที่พบตามแหล่งโบราณคดี ในอินเดียตั้งแต่ราวสมัย อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุเป็นต้นมา.....	127
42	แผ่นจำหลักศิลปภาพพระพุทธรูปประวัติ ตอนพระนางศรีมหามายาทรงสุบิน ศิลปะอินเดียแบบคันทาระ.....	128
43	หิ้งงาช้าง พบที่เมืองจันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ ราวพุทธศตวรรษที่ 6-8 พช.พระนครศรีอยุธยา.....	129
44	แผ่นจำหลักรูปพระพุทธรูป ศิลปะปยู เมืองศรีเกษตร ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14.....	129
45	จิตรกรรมฝาผนังทิศตะวันตก บริเวณทางเดินเข้าของศาสนสถานหมายเลข 1150 ศิลปะพม่าสมัยพุกามตอนต้น.....	130
46	จิตรกรรมฝาผนังทิศตะวันตก ปีกด้านทิศใต้ ของ Aja-gona-hpaya ศิลปะพม่าสมัยพุกามตอนต้น.....	130
47	แผ่นจำหลักรูปพระพุทธรูป ศิลปะปยู เมืองศรีเกษตร ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14.....	131
48	พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะปยู เมืองศรีเกษตร ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14.....	131
49	พระสุริยะ หมายเลขทะเบียน กข 9 พช.พระนครศรีอยุธยา พร้อมภาพขยายแสดงศิราภรณ์ เครื่องประดับ และพระเกศายาวปรกพระอังสาทางด้านหลัง.....	132
50	พระสุริยะ หมายเลขทะเบียน กข 21 พช.พระนครศรีอยุธยา พร้อมภาพขยายแสดงศิราภรณ์ เครื่องประดับ และส่วนด้านหลัง.....	133

51	พระสุริยะ ไม่มีหมายเลขทะเบียน พช.พระนคร พร้อมภาพขยายแสดงศิราภรณ์ เครื่องประดับ และส่วนด้านหลัง.....	134
52	พระสุริยะ หมายเลขทะเบียน M.1980.13.S พร้อมภาพแสดงส่วนพระเศียรที่ได้พบก่อน ส่วนภาพล่างแสดงองค์เทวรูปภายหลังการเชื่อมต่อเข้าด้วยกัน พิพิธภัณฑ นอร์ตันไซมอน เมืองปาซาดีนา รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา.....	135
53	พระสุริยะจากพนมบาเถ (Phnom Bathe).....	136
54	พระวิษณุภายในถ้ำพาทามิ (Badami) หมายเลข 3 ศิลปะสมัยราชวงศ์จาลุกยะ ตะวันตก รวบรวมพุทธศตวรรษที่ 12.....	136
55	พระวิษณุ พบที่วัดศาลาทั้ง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี พช.พระนคร.....	137
56	พระสุริยะจากไท-เฮียบ-ตัน (Thai-hiep-thanh).....	137
57	พระกฤษณะยกเขาโควรวรณะ หมายเลขทะเบียน กข17 พร้อมแสดงส่วนศิราภรณ์ และบันพระองค์ พช.พระนคร.....	138
58	พระวิษณุ จาก จ.เพชรบุรี พช.พระนคร.....	139
59	ทับหลังศิลาที่ตวลอ้ง (Toul Ang) ศิลปะเขมรก่อนเมืองพระนคร.....	139
60	ทับหลังศิลา วัดโพวีล (Vat Po Veal) ศิลปะเขมรก่อนเมืองพระนคร.....	140
61	พระวิษณุในแผ่นทองคำดุนูน ศิลปะชวราภาคกลาง.....	140
62	พระวิษณุสำริดจาก Vanmikanatha Temple ศิลปะอินเดียใต้สมัยราชวงศ์ปัลลวะ.....	141
63	พระวิษณุในแผ่นทองคำดุนูน หมายเลข F.1972.19.2.S พิพิธภัณฑนอร์ตันไซมอน เมืองปาซาดีนา รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา.....	141
64	พระเศียรพระสุริยะ พิพิธภัณฑส์ตติ์ตการ์ท (Stuttgart) ประเทศเยอรมัน.....	142
65	“มหากาล” ทวารบาลจากเทวาลัยพาโรลี (Baroli) ศิลปะอินเดียเหนือสมัยราชวงศ์ ปาตีหารย์ พุทธศตวรรษที่ 14-15 สังเกตรูปแบบหนดและเครา.....	142
66	พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร จากราชเคีย (Rachgia) ศิลปะเขมรแบบไพรกเมง.....	143
67	พระสุริยะ จากเตียน-ถวน (Tien-thuan).....	144
68	แผ่นลวดลายดินเผาประดับเจดีย์ ซึ่งขุดพบที่ซากโบราณสถานใกล้เจดีย์หมายเลข 12 เมืองคูบัว จ.ราชบุรี.....	144
69	กุนทลของประติมากรรมนางอินทรานี ศิลปะอินเดียแบบคุปตะ จาก American Institute of Indian Studies.....	145

ภาพที่	หน้า
70	ลายดอกไม้หลายกลีบในตุ้มหูของประติมากรรมบุรุษ พช.อุททอง จ.สุพรรณบุรี.....145
71	พระสุริยะ พบที่แหล่งโบราณคดีวัดศาลาทั้ง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี.....146
72	ภาพลายเส้นแสดงรูปแบบศิริศักร หรือ ประภามณฑล ในศิลปะอินเดียใต้ นับตั้งแต่สมัย สมัยราชวงศ์ปัลลวะ สมัยราชวงศ์โจฬะตอนต้น – ปลาย.....147
73	พระศิวะสำริด ศิลปะอินเดียภาคใต้สมัยราชวงศ์โจฬะ พุทธศตวรรษที่ 15-16 จาก Thyagaraja temple, Thiruvavur.....147
74	พระสุริยะจาก Malai isvara ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์โจฬะตอนต้น.....148
75	พระวิษณุ จากเมืองเวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์โจฬะตอนต้น พช.พระนครศรี.....148
76	พระวฤกะไภรวะ หรือ พระศิวะในปางดุร้าย จากเมืองเวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี ศิลปะอินเดียใต้ สมัยราชวงศ์โจฬะตอนต้น พช.พระนครศรี.....149
77	พระสุริยะสำริด พบที่ อ.ยะรัง จ.ปัตตานี.....149
78	พระสุริยะสำริด จาก Sonapur ศิลปะอินเดียแบบปาละ พิพิธภัณฑ Patna.....150
79	พระสุริยะสำริด จากทางใต้ของประเทศบังกลาเทศ ศิลปะอินเดียแบบปาละ.....150
80	ประติมากรรมนางรูปตารา จากงันท์จุก (Ngandjuk) เมืองดาฮา หรือ เกทรี ศิลปะชวาภาคกลางตอนปลาย.....151
81	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ จากเทวสถานพระนารายณ์ อ.เมือง จ.นครราชสีมา พช.พิมาย จ.นครราชสีมา.....152
82	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ จากวัดปรางค์ทอง หรือ วัดกลาง อ.เมือง จ.นครราชสีมา.....152
83	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ (จำลอง) ปราสาทเป็อยน้อย อ.เป็อยน้อย จ.ขอนแก่น.....153
84	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ.....153
85	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ จากปราสาทบ้านเบ็ญ อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี พช.อุบลราชธานี.....154
86	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ ไม่ปรากฏที่มา พช.มหาวิทยาลัย จ.นครราชสีมา.....154
87	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ ไม่ปรากฏที่มา พช.มหาวิทยาลัย จ.นครราชสีมา.....155

88	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ จากปราสาทพิมาย พท.พิมาย จ.นครราชสีมา.....	155
89	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ ไม่ปรากฏที่มา พท.กลาง จ.ภูเก็ต.....	156
90	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ จากปราสาทออกยม ศิลปะเขมรสมัยคลัง ราวพุทธศตวรรษที่ 16.....	157
91	แผ่นศิลาจำหลักชุดเทพ 9 องค์ จาก Asian Museum of San Francisco ศิลปะเขมรสมัยปาปวน ราวพุทธศตวรรษที่ 16.....	157
92	รูปสลักดอกบัวบนแผ่นจำหลัก ชุดเทพ 9 องค์ จากปราสาทสระกำแพงใหญ่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ.....	158
93	เทพพระเคราะห์ และ เทพประจำทิศ ศิลปะอินเดียใต้สมัยราชวงศ์ปัลลวะ – โจฬะ.....	158
94	รูปจำหลักศิลาที่ฐานซุกชีพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ ด้านล่างแสดงพระพุทธรูปนิตยสัมผัสนิรมิตรูปดวงอาทิตย์ทั้งทางซ้าย-ขวา.....	159
95	รูปจำหลักศิลา หมายเลขทะเบียน ทว.3 ด้านล่างแสดงพระพุทธรูปนิตยสัมผัสนิรมิตรูป ดวงอาทิตย์ทั้งทางซ้าย-ขวา พท.พระนคร.....	160
96	พระพิมพ์ตอนแสดงมหาปาฏิหาริย์ จาก อ.นาดูน จ.มหาสารคาม และจารึกทางด้านหลัง พท.ขอนแก่น.....	161
97	พระพิมพ์ตอนแสดงมหาปาฏิหาริย์ จาก อ.นาดูน จ.มหาสารคาม พท.ขอนแก่น.....	161
98	พระพิมพ์ตอนแสดงมหาปาฏิหาริย์ แบบที่ 1 พิมพ์ที่พบจากสระน้ำบริเวณพระราชวัง สนามจันทร์ด้านข้างแสดงพระพุทธรูปนิตยสัมผัสนิรมิตรูปพระสุริยะ พท.พระนคร.....	162
99	แผ่นศิลาจำหลักพระพุทธรูปองค์และหมู่เทพชุมนุม พร้อมภาพขยายแสดงการปรากฏ ของพระสุริยะ พท.พระนคร.....	162
100	จิตรกรรมฝาผนังบริเวณทางเดินด้านตะวันออก มุมตะวันออกเฉียงใต้ วิหารกุบโยกคยี (Kubyak-gyi) ศิลปะพม่าสมัยพุกามตอนต้น.....	163
101	จิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธาน ทิศตะวันตกเฉียงใต้ วิหารโลกะเทียกพัน (Loka-htiek-pan) ศิลปะพม่าสมัยพุกามตอนต้น.....	163
102	พระพิมพ์ตอนแสดงมหาปาฏิหาริย์ แบบที่ 2 พิมพ์ที่พบจากเมืองคูบัว จ.ราชบุรี และจารึก ส่วนด้านล่างเป็นภาพขยายรูปพระสุริยะ พท.พระนคร.....	164
103	ภาพเล่าเรื่องตอนแสดงมหาปาฏิหาริย์จาก Mohammed Nari ประเทศปากีสถาน....	165

104	พระพิมพ์ดินเผาจากเขากทะเล และพระพิมพ์ดินเผาจากวัดร้าง จ.พัทลุง พช.พระนคร.....	165
105	ภาพสลักเหตุการณ์มหาปาฏิหาริย์ บนโตรณะศิลาทางทิศเหนือ จากสถูปสาญจี หมายเลข 1.....	166
106	ภาพสลักพุทธประวัติตอนมารผจญ จากถ้ำชันตา หมายเลข 26 ศิลปะอินเดีย สมัยแบบคุปตะ.....	166
107	แผ่นศิลาสลักพระพุทธรูป (หินชนวน) จากโบราณสถานหมายเลข 1 เมืองคูบัว จ.ราชบุรี พช.ราชบุรี.....	167
108	แผ่นศิลาสลักพระพุทธรูป พช.ชัยนาท จ.ชัยนาท.....	167
109	ธรรมจักรศิลาพร้อมชุดฐานและเสา จากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 11 เมืองอุททอง จ.สุพรรณบุรี พช.อุททอง จ.สุพรรณบุรี.....	168
110	ธรรมจักรศิลาสลักรูปพระสุริยะ หมายเลขทะเบียน 627/2519 พช.พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม.....	169
111	ธรรมจักรศิลาสลักรูปพระสุริยะ หมายเลขทะเบียน 164/2524 พช.ปราจีนบุรี.....	169
112	ธรรมจักรศิลาสลักรูปพระสุริยะ หมายเลขทะเบียน ทว.4 พช.พระนคร.....	170
113	ธรรมจักรศิลาและพระสุริยะ จาก Los Angeles Country Museum of Art.....	170
114	ชิ้นส่วนธรรมจักรศิลา จากกระเบื้องวิหารคด วัดพระปฐมเจดีย์ฯ จ.นครปฐม.....	171
115	ธรรมจักรหินปูน จากกระเบื้องวิหารคด วัดพระปฐมเจดีย์ฯ จ.นครปฐม และภาพลายเส้นแสดงลวดลาย.....	171
116	ธรรมจักรจากเมืองโบราณนครปฐม พช.พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม และภาพลายเส้นแสดงลวดลาย.....	172
117	ธรรมจักรศิลาสลักรูปคชลักษณ์ พช.พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม.....	172
118	พระพุทธรูปนาคนครศิลา พช.พระนคร.....	173
119	ฐานธรรมจักรศิลาจำหลักจากพระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม พช.พระนคร.....	173
120	พระสุริยะประทับภายในอุทกึ่งกลางของชั้น และ รูปบุคคลที่ปรากฏแทรก ตามแนวเสาอาคาร ในฐานธรรมจักรศิลาจำหลัก.....	174
121	ภาพสลักศิลาบนส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ศิลปะอินเดียแบบมถุรา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.....	175

ภาพที่	หน้า
122 ภาพสลักศิลาบนโตรณะในส่วนของพระวิษณุตรีวิกรม ศิลปะอินเดียแบบคุปตะ พิพิธภัณฑสถานเมืองGwalior.....	176
123 ทับหลังปราสาทตาพรหมแห่งบาติ (Bati) ศิลปะเขมรสมัยบาเยน.....	177
124 หน้าบันโคปุระชั้นที่ 3 มุขด้านทิศใต้ ประตูกุ่มชั้นนอก ปราสาทเขาพระวิหาร.....	177
125 ภาพสลักศิลาตอนอุมาเมศวร ศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะ.....	178
126 แผ่นสำริดรูปพระโพธิสัตว์อโมฆบาศและบริวาร ศิลปะชวาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	179

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์